

Prikaz časopisa »Poligrafi« - dvobroja za 1996. pod naslovom »Hermetizam«

Banić-Pajnić, Erna

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 1996, 22, 369 - 373**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:909520>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Na kraju samo recimo da je ova knjiga o. Vereša vrijedan doprinos proučavanju hrvatske kulturne baštine i poticaj našoj kulturnoj samosvijesti.

TRPIMIR ČOKOLIĆ

PRIKAZ ČASOPISA »POLIGRAFI« – dvobroja za 1996. pod naslovom »Hermetizam«. 144 str.

Hermetizam je termin što još uvijek, bez obzira na brojne rasprave što su ih povjesničari filozofije u posljednja dva desetljeća napisali o onome što se označava tim terminom, izaziva sumnjičavost ozbiljnih filozofa, asocirajući na nešto tajanstveno, zanimljivo i dostupno tek nekolicini »upućenih«, i po tome onda i nešto što se nikako ne dovodi u svezi s racionalnim, napose filozofijskim stavom.

Svaka, međutim, »živa« filozofija (svaka »prava« filozofija), ne tek ona školska, nego ona što je neprestano u potrazi za odgovorima na bitna pitanja ljudskog opstanka i što ne poštuje kalupe ni ograničenja, razne shematizme, tražit će poticaje u traganju za odgovorima na ta pitanja u različitim sferama duhovnog, u različitim tradicijama u kojima se isprepliću mitsko, teologijsko i filozofijsko, ne dopuštajući stroga razgraničenja. Jednoj od takovih tradicija pripada i hermetizam.

Raskorak pak između takve »žive« i školske filozofije možda ni u jednom duhovno-povijesnom razdoblju nije bio veći negoli u razdoblju renesanse. I upravo u tom razdoblju, u kojem je radikalno dovedeno u pitanje jedno stoljećima uvažavano tumačenje svijeta i u kojem se intenzivno traga za »novom paradigmom«, jedan takav fenomen, koji se najšire i najneodređenije imenuje »hermetizmom« dobiva gotovo središnju ulogu.

Nije začudno da onda jedno vrijeme poput našeg, vrijeme postmoderne, koje isto tako kao i razdoblje renesanse 15. i 16. stoljeća iskušava »potrošenost« sviju tradicionalnih formi tumačenja, reaktualizira upravo jedan takav fenomen kao značajan i još do kraja ne spoznat segment duhovne baštine. O tome svjedoče upravo recentni radovi povjesničara filozofije o dotičnoj tematici, čijem se pogledu sve intenzivnije otkriva značenje spomenutog fenomena.

O suvremenom interesu pak za taj fenomen svjedoči i prvi broj časopisa »Poligraf« (revija za religiologiju, mitologiju i filozofiju) što je kao tematski dvobroj izdan pod naslovom »Hermetizam« u Ljubljani početkom 1996.

Radi se o zborniku prijevoda, rasprava i komentara čiji je urednik Igor Škamperle (urednik revije je Marko Uršič).

Kako smatramo da se pritom radi o izuzetnoj pojavi na ovim našim prostorima, bez obzira na to što nije riječ o hrvatskoj publikaciji, držimo je vrijednim prikazati u »Prilozima«, i to iz dva razloga. Ponajprije, ovaj dvobroj časopisa »Poligraf« posvećen je temi vrlo značajnoj za europsku duhovnu povijest uopće. Uz to, radi se o fenomenu – tradiciji (u kojem temeljnu ulogu imaju svakako spisi tzv. »Corpus hermeticum-a«)

koji je od velike važnosti, zapravo nezaobilazan pri razumijevanju djela nekih od najznačajnijih hrvatskih renesansnih filozofa poput Frane Petrića i Pavla Skalića (o tome je autorica prikaza objavila knjigu »Smisao i značenje Hermesove objave; Uloga elemenata hermetičke filozofije u djelima hrvatskih renesansnih filozofa«, u Zagrebu 1989. godine; valja napomenuti da se i u ovom tematskom dvobroju časopisa »Poligrafi« spominju i Herman Dalmatin i Frane Petrić koji su iz aspekta recepcije hermetičkih spisa obrađeni i u spomenutoj knjizi). Recepcija literature što čini fenomen »hermetizma« u tih je filozofa i potvrđena i djelomice istražena.

No, o čemu se zapravo u ovom dvobroju časopisa »Poligrafi« radi? Odgovor u sažetoj formi nalazimo već u popratnom tekstu na koricama časopisa. U kratkom tekstu Igor Škamperle (urednik ovog dvobroja) podsjeća na izuzetno zanimanje renesanse za hermetičke spise, napose za »Corpus hermeticum«. Škamperle podsjeća na poznatu (znakovitu!) zgodu vezanu uz Marsilia Ficina, najznatnijeg renesansnog filozofa, od kojega je Cosimo Medičejski zatražio da prekine rad na prevođenju Platonovih djela i prihvati se prevođenja rukopisa što su netom prispjeli u Firenzu iz Makedonije. Radilo se pritom upravo o zbirci tekstova što čine »Corpus hermeticum«. Podsjećanje na ovu zgodu služi Škamperleu kao polazište za čitav niz pitanja o motivima, ne samo Cosimovim već renesansnim uopće, posezanja za tom literaturom, za pitanja, dakle, o razlozima renesansnog interesa za tu tradiciju, čiju prisutnost na europskom Zapadu sve od nastanka do XVI. stoljeća potvrđuje čitav niz izvora, pa se i ne može govoriti o renesansnom »otkriću« tih tekstova, premda stoji činjenica da upravo u renesansnoj filozofiji i kulturi uopće dobivaju naročito značenje.

Svrha je u ovom dvobroju objavljenih tekstova da pripomognu dopiranju do odgovora na sva od Škamperlea u prvi plan istaknuta pitanja. Uz tekstove slovenskih autora, što predstavljaju analizu nekih bitnih elemenata hermetičke tradicije, odnosno hermetizma vezanog uz hermetičke spise (radi se o tekstovima *Izročilo Hermesovih knjig / Predaja Hermesovih knjiga/* Igora Škamperlea, *Hermetizam med gnozo i magijo (Hermetizam između gnoze i magije/* Marka Uršiča, *Kar jih le malo spozna, ni nespoznato /Što ih tek malo spozna, nije nespoznato/* Gorazda Kocijančiča, *Slava alkimije istrske /Slava istarske alkemlje/* Vinka Zalara), u ovom dvobroju nalazimo i prijevode na slovenski nekih tekstova (po odabiru urednika) što predstavljaju najznačajnije dijelove hermetičkog korpusa, tako *Govor na gori, XIII. traktat Corpus hermeticum-a te Tabula smaragdina*. Uz to, u časopisu su objavljeni i prilozi što predstavljaju abecedu u sekundarnoj literaturi o hermetizmu i hermetičkoj literaturi (tekst A. J. Festugièrea *Hermes – Thoth in hermetična literatura*, Lynna Thorndikea *Hermetične knjige v srednjem veku* te Frances A. Yates *Religiozni hermetizam v XVI stoletju*).

Tekstovi Festugièrea, Thorndikea i Yatesove koji su među prvima istaknuli značenje hermetičke tradicije za uobličjenje renesansnih filozofija i renesansnog doživljaja svijeta uopće, uočivši pri analizi djela renesansnih filozofa poput Ficina, Pica della Mirandole, Giordana Bruna i mnogih drugih dotad gotovo neprimijećenu prisutnost hermetičke literature, predstavljaju nezaobilazne tekstove za svakog onog tko se danas laća posla detektiranja elemenata te literature u renesansi.

Kako se radi o tekstovima koji su danas uglavnom dostupni, makar tek na stranim jezicima (nema ih u hrvatskom prijevodu!), za nas su napose zanimljivi dosad nepoznati radovi slovenskih autora, pa ćemo im i ovdje posvetiti više pozornosti.

Tekst Igora Škamperlea ukratko opisuje skupinu spisa sakupljenih (još u antičko doba) u zbirku pod naslovom »Corpus hermeticum«, pokušava odrediti karakter tih spisa, tragajući za onim što je za spise odredbeno (a što se pokazalo nezahvalnim poslom u svim dosadašnjim sličnim pokušajima, i to prije svega s obzirom na činjenicu da se radi o vjerojatno različitim autorima pojedinih hermetičkih traktata, pa čak i o različitim vremenskim razdobljima u kojima su pojedini traktati nastali). Autor se, međutim, s očitom namjerom da dá tek prvu informaciju o hermetičkim spisima, ne upušta u istančaniju raščlambu i analizu spomenutih poteškoća u referiranju o tekstovima hermetičkog korpusa.

Više prostora različitim značenjima termina »hermetizam« posvećuje tekst Marka Uršića *Hermetizam med gnozo in magijo (Hermetizam između gnoze i magije)*. Autor u njemu nastoji doprijeti do preciznijeg određenja termina (pa onda i samog fenomena) hermetizma (koji on rabi u klasičnom značenju, tj. kao hermetizam »kakav je ponovno otkrila renesansa«, a koji veže primarno uz spise *Corpus hermeticum-a*), uspoređujući ga s bitnim određenjima gnoze i magije, elementi kojih su neosporno prisutni i u hermetičkim spisima. Određujući gnozu polazi od distinkcije gnoze kao duhovnog opredjeljenja, određene koncepcije smisla i cilja ljudskog življenja i gnosticizma kao kršćanske hereze. Posebnu pozornost posvećuje potom fenomenu magije, i to posebice renesansne, upozoravajući na značajnu ulogu što ju je ova imala ne toliko u izvornim hermetičkim spisima koliko u okviru njihove renesansne recepcije. Premda se bavi nadasve recepcijom toga sloja hermetičke tradicije u renesansi, autor ne razrađuje detaljnije motive recepcije. U prilog tezi o značenju tog fenomena u okviru renesansnog doživljaja svijeta, pa onda napose filozofije navodi stavove Ficina, Pica della Mirandole, Giordana Bruna u svezi s tom tematikom (koji su već uglavnom obrađivani u sekundarnoj literaturi; time su se upravo najviše bavili autori čiji su tekstovi u prijevodu objavljeni u ovom dvobroju časopisa »Poligrafi« – A. J. Festugière, F. A. Yates, E. Garin, L. Thorndike).

Autor u ovom tekstu donosi potom kratku analizu središnjih učenja *Corpus-a*, upozoravajući pritom na distinkciju između filozofijskih hermetičkih spisa i spisa astrologijsko-magijsko-alkemijskog karaktera (što Festugière razlikuje kao dvije temeljne skupine spisa, tj. kao spise »znanstvenog« i »popularnog« hermetizma; »znanstvenom« hermetizmu pripadaju spisi filozofijsko-teologijskog značaja *Corpus hermeticum*, pisan grčkim, *Asclepius* na latinskom te *Stobejevi fragmenti*), upozoravajući ujedno i na prožimanje elemenata odredbenih za jednu i drugu skupinu spisa.

Na kraju, smještajući hermetizam u širi sklop gnoze donosi vrlo zanimljivu usporedbu dvaju hermetičkih traktata – jednog pripadnog *Corpus hermeticum-u* i drugog pripadnog skupini gnostičkih rukopisa, što su 1945. pronađeni u mjestu Nag Hammadi u Egiptu (zbirka sadrži uglavnom gnostičke spise kršćanskog karaktera, ali i spise drugih provenijencija). Ta usporedba pokazuje nesumnjivu tematsku podudarnost, što potvrđuje pretpostavke o svezi spisa hermetičkog korpusa i zbirke rukopisa iz Nag Hammadija (a što upućuje ponajprije na legitimnost uvrštavanja *Corpus hermeticum-a* u širi sklop gnoze i značajno je za daljnje proučavanje odnosa kršćanske i ne-kršćanske gnoze).

U tekstu *Što ih tek malo njih spoznaje, nije ne(s)poznato* G. Kocijančič, ističući kako se radi o skromnom prilogu raspravi o hermetizmu i gnostičkoj tradiciji, analizira

izvadak iz spisa sv. Ireneja Lionskog *Adversus haereses* iz kojeg je preuzeta i rečenica što figurira kao naslov ovog teksta (IV, 8, 4; PG 7, 988; izvorni tekst glasi »Quodcunque enim vel a paucis cognoscitur, non est incognitum«). Radi se o Irenejevoj kritici gnostičkog poimanja transcendencije, odnosno gnostičke koncepcije apofatizma, tj. onoga što će naknadno zapadnjačko mišljenje označiti kao tzv. negativnu teologiju.

Svezu između toga Irenejeva teksta i renesansnog i postrenesansnog hermetizma pritom autor pronalazi u činjenici da Irenej polemizira s jednom »ontološkom paradigmom, što je prisutna i u najznačajnijim traktatima hermetičkog *Corpusa*« (poglavito traktatima I, IV, VII, XIII. itd.). Općenito je, naime, uvriježeno mišljenje kako je (meta)ontološko utemeljenje gnosticizma bila – theologia negativa. U prilog navedenoj konstataciji navodi autor neke, u raznim vidovima gnosticizma prisutne teme poput »ágnostos theós«, Sigé kao jednoj od najviših hipostaza, neke filozofijski naglašenije gnostičke misli o nadilazećem (transcendentnom), o nemislivom, nepojmljivom, nad svako mišljenje uzvišenom počelu svega (prema *Evangelju istine*). Kao gnostičke spise u kojima se izraženije javljaju apofatičke izjave navodi još *Ivanov apokrif* te neke Bazilidove teze.

Irenejevo pitanje što proizlazi kao reakcija na gnostičke apofatičke izjave, prema autoru, glasi: je li Bog, po poimanju gnostika, doista toliko drugačiji kako se može činiti na temelju tih po sebi tako čudnovatih izjava? Njegov je odgovor odlučno negativan. Gnosticima je Bog samo prividno tako radikalno drugačiji. Gnostička tradicija po njemu itekako poznaje Boga i zna što je on. Radi se, zapravo, po Ireneju, o »kvazi-apofatizmu«. Taj gnostički apofatizam u biti je izraz prevelike preuzetnosti i nadmenosti u poimanju odnosa Boga i čovjeka. Autor teksta o Ireneju upozorava zatim na činjenicu kako Irenej i Plotin na gnostičku samosvjesnost zapravo slično reagiraju, upućujući na to kako se čovjek mora osvijestiti tamo gdje on stvarno jest, tj. u sredini bića sa svojim ograničenjima i malim mogućnostima (spoznaje). Irenej je nešto oštrije u kritici gnostika. Oni po njemu, naime, nemoć svoje naravi pripisuju Bogu, a ne poznaju ni sebe ni Boga.

Njegov stav u svezi sa spoznajom Boga, što sadrži sve bitne elemente ortodoksnog kršćanskog apofatizma svodi se na sljedeći napatok: Bolje je i korisnije da ne znamo ništa ili da znamo malo i da se približavamo Bogu ljubavlju nego da si umišljamo da znamo puno i da smo u mnogo toga iskusni, a pritom pokazujemo da smo »oskrvitelji svojega Gospoda« (prema *Adversus haereses*).

Ljubav se pak iskušava primarno u Susretu, koji priznaje radikalnu Razliku (čovjeka i Boga), ali pritom vjeruje u mogućnost Približavanja.

I napokon, u tekstu o *Slavi istarske alkemije* Vinko Zalar se, ističući značenje slovenskih alkemičara u europskim razmjerima te pozivajući se poglavito na Paracelzusa svjedočanstva, osvrće napose na Hermana Dalmatina za kojega kaže: »Na samom početku europske alkemije...susrećemo značajnog pisca iz Istre odnosno Koruške Hermana de Carinthia kojega su zvali još i Hermanus Dalmata Slavus«. Autor spominje postavljanje spomenika Hermanu u Pazinu 1993. godine. O Hermanu potom govori napose u svezi s njegovim pozivanjem na autoritet Hermesa Trismegista. Navodi još i jednu značajnu alkemijsku raspravu istarskog liječnika Petra Bona iz Ferrare, u kojoj ovaj donosi pregled alkemijskih teorija 14. stoljeća. Spominju se i značajke i kratak sadržaj još nekih manje značajnih alkemijskih rasprava nastalih na području Istre.

Na kraju bismo o ovom tematskom dvobroju »Poligrafa« mogli zaključiti: Kako je hermetizam vrlo kompleksan fenomen (i sam urednik u uvodnom dijelu ističe kako je i nekad i sad u interpretaciji toga fenomena bilo mnogo nesporazuma), to je svaki pokušaj da se o njemu podastre iscrpna i adekvatna informacija na neki način već unaprijed osuđen na kritike, koje će se prije svega odnositi na izbor aspekata koje prikazivač drži reprezentativnima za čitav fenomen. Svakom se, dakle, prikazivaču, pa onda i tumaču fenomena, ponajprije postavlja metodološki problem u svezi s izlaganjem pojedinih aspekata što čine taj složeni fenomen. I priređivaču ovog dvobroja časopisa »Poligrafi« to je vjerojatno bio najveći problem. S obzirom na tekstove što su objavljeni u ovom zborniku mislimo da je priređivač dobro obavio svoj posao, donoseći uistinu tekstove što su reprezentativni ili nezaobilazni kako što se tiče primarne tako i sekundarne literature. Ono što je pak najvećma za pohvalu jest činjenica da se jednom tako značajnom, a još uvijek nedovoljno poznatom segmentu duhovnog života renesanse (što je svakako ostavio traga u ukupnom duhovnom životu Europe) posvećuje čitav jedan broj časopisa, odnosno zbornik radova. I ti radovi i okrugli stol koji se spominje u zborniku, a koji je održan u Sloveniji 1993. (o kojem nemamo nikakve informacije) svjedoče o porastu interesa za jednu u Europi već prilično eksploatiranu, a u nas gotovo nedirnutu tematiku.

ERNA BANIĆ-PAJNIĆ

*Žarko Dadić, Herman Dalmatin, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
211 str.*

Knjiga Žarka Dadića prva je monografija o Hermanu Dalmatinu koja je objavljena na tlu Hrvatske. Kako je Herman Dalmatin, uz Franu Petrića i Rudera Boškovića, jedan od onih hrvatskih umnika čiji je znanstveni doprinos označio i prekretnicu općeg, svjetskog razvitka znanosti, to je izdavač »Školska knjiga« objavila ovu monografiju dvojezično, usporedno na hrvatskom i engleskom jeziku. Prijevod s hrvatskog na engleski jezik načinio je Janko Paravić.

Prirodnoznanstvenik, filozof i prevoditelj s arapskog na latinski jezik Herman Dalmatin rođen je oko 1110. godine u središnjoj Istri, gdje su u Hermanovo doba živjeli isključivo Hrvati, a hrvatski etnički prostor bio je uklopljen u zapadnoeuropsku kulturu i znanost. Istočni pak dio Istre u ono je doba pripadao Dalmaciji, pa otuda i njegovo prezime Dalmatin. Hermanov životni put, a osobito studijsko putovanje s Robertom od Kettona, Dadić je obradio u posebnom poglavlju *Herman Dalmatin, njegova domovina i život*.

Kako se Hermanov prirodnofilozofijski sustav ne može protumačiti i shvatiti bez poznavanja Platonove i Aristotelove prirodne filozofije, koje su bile uporište kasnijeg cjelokupnog europskog misaonog razvitka, to je autor u prvom poglavlju izložio *Platonovu i Aristotelovu prirodnu filozofiju*. Potom slijedi pet poglavlja u kojima je autor